

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

SZIGETHY GÁBOR

Napló múltidőben

1956. október

Október 1.

Szívet-agyat pezsdítő érzés volt 1956 őszén kézbe venni az új világirodalmi folyóirat, a Nagyvilág I. évfolyamának 1. számát. Belelapozni, szerzők nevét, mondatait ízelgetni és felfedezni csak hallomásból ismert írók műveit. Dylan Thomas, Hemingway, Moravia, Heredia, Paszternak... Rádöbenni, hogy mi minden volt tiltott irodalmi gyümölcs az olvasni szerető magyar emberek számára. Élvezni okos, sőt bölcs irodalomértő emberek írásait...

Németh László *Tolsztoj inasaként* című esszéjét egy lendülettel olvastam végig. Beleszerettem az orosz íróba: mire leérettségiztem, már olvastam minden művét. Harmadikos gimnazista voltam, amikor kényszerűségből 1959 januárjában új iskolába kerültem. Osztályfőnököm és oroszstanárom, Dlusztusz Béla – korábban angoltanár – megkérdezte, hogyan sikerült Tolsztoj-imádatom ellenére közepes jegyet szerezni oroszul. Öntudatos, szókimondó kamaszként válaszoltam: *Ez politikai meggyőződéséből következik...* Hála Istennek, Béla bácsi bölcs ember volt. Jó – mondta halkan, és a vállamra tette a kezét –, akkor te a kötelező házi feladat helyett Tolsztoj *Bál után* című novellájából fordíts le minden órára egy oldalt. Birkózhattam a feladattal – egy ideig, mert a tanév végén a főhatóság parancsszava eltávolította osztályfőnökömet az Apáczai Csere János Gimnáziumból.

Nagyon apró betűvel nyomtatták Kassák Lajos és Pán Imre írását. A *modern művészeti irányok története* akkor iránytű volt számomra, titkokat rejtő fogalmakkal ismerkedtem: dadaizmus, szürrealizmus, kubizmus... Kamaszként estéről estére olvasva a vaskos folyóiratot átéltem: tág és csodálatos a nagyvilág. Barátkoztam, ismerkedtem az irodalom, a művészet, a szellem birodalmának gazdagságával, sokszínűségével.

Tanultam a kort. „A dogmatizmus, a szektásság állandó gyámságra szoruló kisdedeknek tekintette mind az írókat, mind az olvasókat. Ezért ideológiai felsőbb hatóság határozta meg nemcsak azt, hogy a magyar közönség a jelen kor irodalmából mit ismerhet meg, hanem azt is, hogy mi legyen a véleménye arról az irodalomról, melyet nem állott módjában közvetlenül megismerni.” Lukács György írá-

sában ezt a néhány sort 1956 októberének első napjaiban ceruzával aláhúztam.

Hat évtizede álldogál – néha-néha kezembe veszem, elolvasok egy-két oldalt – könyvespolcomon a folyóirat első számának bekötött példánya. Hatvan évvel ezelőtt, gondolom, fogalmam nem volt arról, hogy a vezércikket író Lukács György valójában kicsoda. Október végén is csak annyit tudtam – hallgattam a rádiót, olvastam az újságokat –, hogy Nagy Imre kormányában Lukács György egyetemi tanár a népművelésügyi miniszter.

Akkor azt sem tudtam, hogy 1955 kora nyarán a Szabad Népben Lukács György volt az, aki az „ideológiai felsőbb hatóság” elvakultan elutasító álláspontját képviselte, és marxista filozófusként *reakciós* irodalmi alkotásnak ítélte Madách Imre remekművét.

1956 nyarán, őszén gyorsan változtak az idők, gyorsan változtak az emberek...

Sokan gátlás nélkül simultak az új idők új szélirányához. Aki nemrég még az „ideológiai felsőbb hatalom” kiszolgálója volt, hirtelen a szabadság lelkes hirdetője, a dogmatizmus, a szektásság éles hangú kritikusa lett.

Lapozgatom a régi folyóiratot. 1956 októberében Bertolt Brechtől tanultam: „Annak, ki manapság a hazugság és tudatlanság legyőzésére, s az igazság megírására törekszik, legalábbis öt nehézséget kell legyűrnie. Legyen benne *bátorság*, írja az igazat, noha azt minden eszközzel elnyomják; *okosság*, hogy felismerje, noha minden módon elködösítik; *művészi erő*, hogy fegyverként tudja forgotni; *ítélőképesség*, kiválasztani azokat, akiknek kezében valóban fegyverré válik; végül *furfang*, hogy az utóbiaknak eljuttassa az igazság fegyverét.”

1956. október 23-án este a Bródy Sándor utcában a Magyar Rádió épülete előtt a tömegben szorongva, remegve, farkasszemet nézve a Rádió ablakaiban megvillanó torkolattüzekkel tanultam meg, hogy mi a bátorság.

Akkor kezdtem, akkor kezdett az ország elfelejteni félni.

Október 18.

Papp Jenő fotója a Nők Lapjában: a Magyar Dolgozók Pártja öttagú küldöttsége Jugoszláviába indulá-

sa előtt a Keleti pályaudvaron. Bal szélén Kovács István bután bámul, mellette Kádár János összeszorított szájjal mereven előrenéz. Gerő Ernő ön-elégülten vigyorog, Hegedüs András riadtan mosolyog, Apró Antal kedélyesen nézelődik. Közükben a kalapok, csak Gerő Ernő fején virít hetykén tökfödő: néhány napig még ő a kommunista *király*.

Álltak egymás mellett a főelvtársak, kattoztak a fényképezőgépek 1956. október 15-én: őszintén egyik sem vallotta volna be, valójában mit gondol a másik négyről. Kovács István legszívesebben a pokolba küldte volna Kádárt, aki annak idején kitérte őt a Politikai Bizottságból, és most megint eléje furakodott a párthierarchiában. Kádár utálta Gerő Ernőt, Kovács Istvánt, az őt börtönbe záró, őt pribékekkel kínoztató Rákosi elvtárs jobbkezét és balkezét. Hegedüs Andrást mind a négyen lenézték: fejükre nőtt értelmiségi seggdugasz Rákosi fenekében. Hegedüs András félt Kádártól, tartott Gerőtől, mindenre próbált kedvesen mosolyogni, igyekezett simulni: jobb vállá Gerő mögött, bal vállá Apró Antal előtt. A szürke tekintetű Apró Antaltól mindnyájan egyet tudtak biztosan: fontos moszkvai, egyenruhás elvtársakkal szoros, mondhatni, baráti kapcsolatban van.

Őt főelvtárs Belgrádba készülődik, hogy a tegnapelőtt még *lánco*s kutya Tito elvtárral újra egymás elvtársi nyakába boruljanak. Bámulnak, néznek, vigyorognak, mosolyognak, nézelődnek. Tíz nap múlva közülük hárman fejvesztve Moszkvába menekültek. Kádár november 1-jén repült a másik három után Moszkvába. Apró Antal november 2-án szökött át az oroszokhoz.

Kádárt moszkvai elvtársak Moszkvában ültetik párt-elsőtítkári és miniszterelnöki trónra november 4-én.

A Magyar Szocialista Munkáspárt első titkára Kovács Istvánnak nem bocsátott meg: 1962-ben még a pártból is kiebrudalta. Gerő Ernő tudott oroszul: Kádár megengedte neki, hogy Budapesten, magányába zárva haláláig felesleges szövegeket fordítson magyarra. A volt miniszterelnököt megtúrte: Hegedüs András szociológus lett, marxista *értelmiséginek* gondolta magát, s élete utolsó évtizedében – megtévesztve, akit lehetett – jelentéktelensége teljes súlyával *ellenzéki* szerepben tetszelgett.

(Valamikor a nyolcvanas évek végén véletlenül egymás mellett ültünk a Budakeszire tartó 22-es autóbusszon. 1956-ban milliók gyűlöltek, tartották hazaárulónak, három évtized múltán a kutya sem ismerte meg a kopott öregemberré töpörödött hajdani miniszterelnököt. Az ablak mellett ült, elnézést kért, amikor fölállt, mert leszálláshoz készülődött. Csak magamban somolyogtam: *Parancsoljon, miniszterelnök elvtárs!*)

Az 1956. november 15-én Belgrádba induló pártküldöttség ötödik tagja, a kedélyesen szemlélődő Apró Antal igazi kommunista betonoszlop. Nagy Imre első kormányában (1953. július 4.) miniszterelnök-helyettes; Hegedüs András kormányában (1955. április 18.) miniszterelnök-helyettes; Nagy Imre második kormányában (1956. október 25.) miniszterelnök-helyettes; Kádár János első kormányában (1956. november 4.) miniszterelnök-helyettes; Münnich Ferenc kormányában (1958. január 28.) miniszterelnök-helyettes; Kádár János második kormányában (1961. szeptember 13.) miniszterelnök-helyettes; Kállai Gyula kormányában (1965. június 30.) miniszterelnök-helyettes; Fock Jenő kormányában (1967. április 14.) miniszterelnök-helyettes.

A betonoszlop 1971-től a jelentőség nélküli országgyűlés elnöke, 1980-ban nem választják be a Politikai Bizottságba, 1988-ban elvtársai a Központi Bizottságból is „lehagyják”. 1984-től nyugdíjas, a Magyar–Szovjet Baráti Társaság elnöke, országgyűlési képviselő – mindkét tisztségéből önként távozik 1989 márciusában, illetve novemberében.

Utolsó politikusi tette: 1989. augusztus 28-án levelet ír Grósz Károlynak, az MSZMP főtitkárnak. Harminchárom év késéssel elküldi Grósznak azt a levelet, pontosabban előterjesztést, amelyet 1956. október 29-én éjjel írt, és október 30-án adott át Nagy Imrének.

A Grósznak írott levél a kommunista elvtelenség állatorvosi lova. „A levél politikai részében rövid elemzést adok, bár tudom, hogy ez nem teljes. Mivel van néhány személyi vonatkozása is, ezt szeretném most kiegészíteni. Többek között velem kapcsolatban, amikor Rákositól, Gerőtől a »szindikalista« jelzőt kaptam, és azzal vádoltak, hogy a munkásosztály elmaradott rétegének követelését hangoztatom a PB ülésein...” Apró Antal tehát úgy érzi: a Rákosi–Gerő-klikk törvénytelen működésének „áldozata”. Vizsgálat indult ellene, leváltották SZOT-főtitkári tisztségéből, és „A PB határozatát Kádár János és Dénes István elvtársak hagyták jóvá”.

Egy elvtársi oldalvágás 1989-ben az ekkor már légüres térben lebegő halott Kádár Jánosnak.

Apró Antal másik bűnös elvtársáról sem felejtkezik meg. „Nagy Imre és Erdei Ferenc útján egymás után kaptam a kabinet határozatait, hogy mit hajtsak végre a kormány nevében. De itt is aláhúdom, hogy ez a kormány, amelynek Nagy Imre lett az elnöke, egyszer sem ülésezett.”

Apró Antal már az ötvenes évek derekán is világosan látta – 1956. október 29-én írott levelével tanúsítja 1989-ben Grósz elvtárs számára –, hogy rossz úton, rossz felé, rossz elvtársak rosszul kormányozták a szocializmus szekerét. Szerencsére

voltak jó elvtársak is. „Azok a kevesek, akik időközönként – ha nem is elég hangosan és bátran – felléptek a szektarianizmus ellen, bírálták a demokrácia hiányát, a pártvezetés helytelen módszereit, a rendőrségi módszereket, azt, hogy ne változtassuk az országot rendőrállammá – s ezeknek a hangját Rákosi, Gerő, később Hegedüs András és mások sajnós elnyomták, nem hallgatták meg.”

Apró Antal tehát mindig helyesen látta a párt helyes irányvonalát; sajnós a párt vezetői gyakran gátolták a párt helyes irányvonalának érvényesülését. Apró Antal „elszigetelődött”, ezért nem érvényesült a párt helyes irányvonala, optimizmusa azonban október utolsó napjaiban is töretlen: „Nekünk igazunk van. Kijavítjuk a hibáinkat...” Kommunista vakhite megingathatatlan, magyarázata arra is van, hogy miért maradt évtizedeken keresztül a párt vezető testületeinek tagja. „Bár sok mindent láttam előre és sok esetben tiltakoztam, de elszigetelődtem, megtörtek, és csak azért maradtam bent a vezetésben, mivel a pártban, a munkásmozgalmában múltam és nevem volt.”

Grósz Károly harminchárom év késéssel tudta meg, hogy volt hajdan a pártban egy ember, aki tudta, mit kellett volna tenni a kommunistáknak hatalmuk megtartása érdekében az ötvenes években és 1956 októberében. Csak hát Nagy Imre és Kádár nem hallgatott Apró Antalra. Ezért került végveszélybe a proletárdiktatúra hazánkban, ezért volt szükség a szovjet elvtársak segítőkész tankjaira.

1956. október 30-án egyetlen kérdésben lát tisztán Apró Antal. „Előfordulhat, bár ennek nem szabad bekövetkeznie, hogy többpártrendszer következtében kis ellenzéki párttá válunk.” Kommunisták rémálma a többpártrendszer megvalósulása. Tudják: demokratikus választásokon soha nem lennének képesek választást nyerni. Ezért a legfontosabb politikai feladat 1956. október 30-án, a néhány napig létező katonai bizottság elnökeként az „ellenforradalmárokat” halomra lövetni kész Apró Antal szerint, a többpártrendszer létrejöttének bármi áron történő megakadályozása.

Harminchárom év múltán szomorúan kellett tapasztalnia, hogy jóslata beteljesedett: a kommunisták csapata „kis ellenzéki párttá” sorvadt.

Nézem a régi Nők Lapjában látható régi fényképet. 1956. október 15., Keleti pályaudvar. Magyar pártküldöttség indul tárgyalni a tegnap még *lánckos kutya*, ma már kedves elvtársunk Joszip Broz Titóhoz. Amikor néhány nap múlva a pártküldöttség tagjaként Apró Antal Belgrádból hazaérkezett, (talán) kézbe vette a 18-án megjelent Nők Lapját, nézegette a fényképet, a vigyorgó Gerő Ernőt, a mo-

solygó Hegedüs Andrást. Október 23-án még nem tudta, mi lesz róluk a véleménye október 30-án, amikor már Nagy Imre és Kádár lesznek az új párt első emberei. Azt pedig végképp nem tudta, mi lesz a véleménye másfél év múlva Nagy Imre elvtársról, amikor majd az lesz a párt véleménye, hogy Nagy Imre elvtársat föl kell akasztani.

Apró Antal egész életében egyet tudott: a pártnak mindig igaza van!

A Nők Lapja címlapján borospincében, boroshordó mellett áll egy borász, magasra tartott kezében vörösborral színültig töltött vizespohár. Képaláírás: *Tisztul már!*

Ezzel Apró Antal elvtárs is egyetértett.

Tisztul már! – ezzel mindenki egyetértett. De mindenki másra gondolt.

Október 20.

Engedélyezik, átíratják, várakoztatják, betiltják, mégis engedélyezik: hosszú huzavona után Németh László *Galilei* című drámáját a Nemzeti Színház Kamaraszínháza, a Katona József Színház ezen a nap-sütötte szombati napon mutatta be. A Szabad Ifjúság másnap néhány sorban számolt be a sikeres előadásról. „A bemutatón ott volt Révai József, az MDP Politikai Bizottságának tagja, Darvas József népművelési miniszter, Jóboru Magda, az oktatásügyi miniszter első helyettese, Darabos Iván népművelési miniszterhelyettes, továbbá kulturális életünk számos kiválósága.”

Koronként változik: kit gondolnak a politikusok, s kit tartanak a polgárok *kulturális életünk kiválóságának*. Ma már tudjuk – sokan akkor is tudták –, Révai József, Darvas József, Jóboru Magda csak kommunista pompanapi kiválóságok, életművük gyorsan romlandó, ismertségük, jelentőségük hamar mulandó. De akiket a politika akkor kiválóságnak ítélt, azok ott lehettek a különleges hangulatú bemutatón.

Próbáltam szombat este besettenkedni a nézőtérre, de nem sikerült.

Évtizedek múlva a Galileit alakító Bessenyei Ferenc pályakezdéséről írtam tényeket sűrítő lírai arcképvázlatot, akkor olvastam el a korabeli kritikákat és a színész kései vallomását. 1956. október 20-án, amikor Bessenyei Ferenc görcsbe rándult hangon, majdnem zokogva (hangfelvétel őrzi a megrendítő drámai pillanatot) a világba kiáltotta Galilei vallomását – „...akit ragaszkodása az igazsághoz egy boldogtalan korban hazudni kényszerít, annak nincs többé megállása, újra és újra hazudnia kell” –, a nézőtérén hosszú másodpercekig mozdulatlan, halotti csend volt.

Mindenki arra gondolt...

Akik ott voltak, sokszor, sokféleképpen mesélték.

Révai József, aki Rákosi száműzése után már nem volt a párt legfőbb hivatalos és hatalomgyakorló ideológusa, egy páholy mélyére húzódva figyelte az előadást. Sápadt, vékony, száraz, szemüveges férfi volt. Inchofer atyát, az inkvizíció *szakértőjét* Baló Elemér játszotta. Sápadt, vékony, száraz, szemüveges színész volt. És a nézőtérben mindenki önkéntelenül a Révai Józsefet rejtő páholy felé fordult, amikor Inchofer atya ellentmondást nem tűrő hangon megszólalt: „Egyszer s mindenkorra le kell szögezni, hogy ami nem igaz teologice, nem lehet igaz tudományosan sem.”

Mire gondolt a vádló tekintetek kereszttüzeiben a marxista mindentudás megszállottja, a sötétben gubbasztó Révai József?

Mire gondoltak a nézők Németh László vádbeszédét hallgatva, akkor, amikor már mindenhol regett a föld az *ideológiai mindentudás megszállottjai* alatt Kelet-Európában?

Mire gondoltam volna, ha valahogy sikerül színházrajongó kamaszként belopakodnom akkor este a színház múltból itt felejtett hangulatú nézőterére?

Október 26.

A röplap déli tizenkét órakor került ki az utcára.

„AZ IDEIGLENES GYŐRI NEMZETI TANÁCS FELHÍVÁSA!

A most megalakult Ideiglenes Győri Nemzeti Tanács, amely magába foglalja a lakosság minden rétegének és a teljes mértékben velünk tartó honvédségnek képviselőit, felhívással fordul a lakossághoz.

Teljesen magáévá teszi a lakosság jogos követeléseit, köztük az államvédelmi hatóság azonnali felosztatását is. Erre a szükséges intézkedést megtette. A népünk által megvetett államvédelmi hatóság leszerelése megszerezte folyamatban van, s Győrött már meg is történt. A további leszerelést a megyében az Ideiglenes Nemzeti Tanács biztosítja. Ezzel eléri, hogy Győrött és a megyében a népre semmiféle fegyveres csoport nem tüzelhet.

Az Ideiglenes Nemzeti Tanács nem tűri azt sem, hogy esetleg fosztogatók garázdálkodjanak a városban. Ehhez kéri a lakosság határozott támogatását.

Felhívással fordulunk az üzemek, hivatalok, vállalatok, közintézmények dolgozóihoz, hogy válaszszaak meg azonnal a munkás-, paraszt-, értelmiségi- és katonatanácsokat, amelyek az Ideiglenes Nemzeti Tanácson belül biztosítani tudják a nép jogos követeléseinek megvalósítását és a rend fenntartását.

AZ IDEIGLENES NEMZETI TANÁCS NEVÉBEN:

Szigethy Attila”

Nem tudom, mikor hallottam először Szigethy Attila nevét; nem emlékszem, mikor tudtam meg, hogy 1957. május 3-án letartóztatták, és augusztus 12-én a börtönben öngyilkos lett.

Szigethy Attila hazáját szerető, becsületes magyar ember volt. Mint az Ideiglenes Győri Nemzeti Tanács elnökhelyettese 1956. október 26-án sem tett mást, mint amit tisztességes embernek tennie kellett a hirtelen támadt, bonyolulttá gubancolódott forradalmi helyzetben: védte, óvta az emberek életét, vagyonát, városát, hazája értékeit; kerülendő a káros rendet akart teremteni, tartani.

Öngyilkos lett – írta a jegyzőkönyvbe a börtönorvos. Leírta a helyzetet: egy őrizetes önkézzével, saját akaratóból véget vetett az életének. Egy börtönorvosnak nem kötelessége azon gondolkodni, miért lett öngyilkos egy hamis vádak alapján, aljas módon börtönbe zárt rab.

Szigethy Attila 1956. november 4. után nem volt hajlandó együttműködni a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány pufajkás pribékjeivel.

Ezért kellett meghalnia.

Ezért temették hóhérai jeltelen sírba.

Hajdani tanítványom, Elréd atya hívott a kilencvenes évek elején, hogy tartsak ünnepi beszédet, pontosabban személyes emlékezést Pannonhalmán a bencés diákoknak, akiknek 1956, a forradalom és szabadságharc már csak szüleik emléktöredékeiből felsejlő régmúlt.

Autóval érkeztem kora délután Pannonhalmára. Evangélikus vagyok, elfogódottan léptem be az épület főkapuján, s álltam meg a portásfülke előtt. Bemutatkoztam, kértem a szobakulcsomat.

A portásnő rám nézett, lassan fölállt, hozzám lépett, könnyes volt a szeme, átölelt: *Legyen áldott az édesapja emléke!*

Megdermedtem.

– Asszonyom – dadogtam –, Szigethy Attila nem az édesapám, távoli rokonom...

Álltunk egymással szemben a Pannonhalmi Bencés Apátság portásfülkéjében: a portásnő, aki édesapámnak hitte a kommunisták által halálba üldözött Szigethy Attilát, és én, akinek kommunista édesapját 1947-ben halálba üldözték a kommunisták.

Pontosan ma sem tudom, hogy a Rábca partján, a Töltés utcában született, Szigetben fölcseperedett édesapámnak miképpen volt rokona a Kapuváron született, Győrben 1956. október 30-án a Győri Nemzeti Tanács elnökének megválasztott Szigethy Attila.

A vezetéknevünk azonos.

A lelkünk rokon.